

Gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet

Gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet

Ecologische criteria voor de beoordeling van gedragscodes

R.C. van Apeldoorn
R.J.H.G. Henkens
J.H. Spijker

Alterra-rapport 1315

Alterra, Wageningen, 2005

REFERAAT

R.C. van Apeldoorn, R.J.H.G. Henkens en J.H. Spijker 2005. *Gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet; ecologische criteria voor de beoordeling van gedragscodes*. Wageningen, Alterra-rapport 1315. 51 blz.; 2 fig.; 1 tab.; 6 ref.

Het rapport biedt een overzicht van criteria die het ministerie van LNV kan hanteren bij de beoordeling van voorgelegde gedragscodes. De criteria zijn ontwikkeld na overleg met vertegenwoordigers van soortbeschermende organisaties, koepels van terreinbeheerders en LNV. Per criterium is een aantal indicatoren opgesteld met behulp waarvan kan worden vastgesteld of de opgestelde gedragscode voldoende aan de instandhoudingsverplichting van te beschermen soorten tegemoet komt.

Trefwoorden: biodiversiteit, natuurbescherming, Flora- en faunawet, gedragscode.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 15,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 1315. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2005 Alterra
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Achtergrond	13
1.2 Projectdoelstelling	13
1.3 Werkwijze	14
2 Gedragscodes	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Bestendig beheer en gebruik en ruimtelijke ingrepen	16
2.3 Effecten op gunstige staat van instandhouding soorten	17
2.4 Benadering per soortgroep (relevante maatregelen)	18
2.5 De stappen in het proces van een gedragscode	19
3 Criteria en indicatoren ter beoordeling van gedragscodes	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Instandhoudingsdoelstelling	21
3.3 Inventarisatie van aanwezige te beschermen soorten	23
3.4 Mitigatie (en compensatie) van mogelijke schade	24
3.5 Documentatie	26
3.6 Evaluatie gedragscode	28
4 Conclusies en aanbevelingen	31
4.1 Conclusies	31
4.2 Aanbevelingen	31
Literatuur	33
Bijlage 1 Deelnemers workshop ecologische criteria gedragscodes flora- en faunawet 7 september 2005 te Ede	35
Bijlage 2 Algemene soorten, overige soorten en sterk bedreigde soorten zoals vermeld in de AMvB art. 75 Flora- en faunawet en de soorten van Bijlage IV van de Habitat-richtlijn	37
Bijlage 3 Overzicht van vormen van bestendig beheer, onderhoud en ruimtelijke ingrepen en verboden handelingen op grond van Flora- en faunawet	41
Bijlage 4 Soortgroepen en gebiedsfuncties i.r.t. gedragscodes	43
Bijlage 5 Niet uitgewerkt voorbeeld van een soortprotocol voor de das	45
Bijlage 6 Onderbouwing van criterium 1 t.b.v. de gedragscode zorgvuldig bosbeheer	47
Bijlage 7 Beslisboom t.b.v. inventarisaties (criterium 2) i.h.k.v. de gedragscode zorgvuldig bosbeheer Bron: Henkens et al. 2004	51

Woord vooraf

Voor de totstandkoming van deze rapportage is gebruik gemaakt van inbreng vanuit soortbeschermende organisaties en koepelorganisaties van terreinbeheerders in interviews en bij de workshop ecologische criteria gedragscodes op 6 september te Ede. Zonder deze inbreng had dit rapport niet in deze vorm kunnen verschijnen. Daarom dank ik de Floron, De Landschappen, de Nederlandsche Entomologische Vereniging, Rijkswaterstaat Dienst Weg- en Waterbouwkunde, SOVON, Unie van Waterschappen, Vlinderstichting, Vogelbescherming Nederland en de Zoogdiervereniging VZZ.

Wageningen, 20 oktober 2005

Joop Spijker, projectleider

Samenvatting

Voor de Flora- en Faunawet is oktober 2004 een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) gepubliceerd die de mogelijkheid biedt een gedragscode op te stellen. Een gedragscode biedt organisaties de mogelijkheid om bepaalde activiteiten uit te voeren zonder telkens daarvoor een (afzonderlijke) ontheffing te moeten aanvragen. Deze gedragscodes moeten door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) zijn goedgekeurd.

Het ministerie heeft Alterra opdracht gegeven (ecologische) criteria te ontwikkelen die LNV kan gebruiken voor de toets van ter goedkeuring ingediende gedragscodes.

In dit rapport worden vijf criteria gepresenteerd.

1. **Duurzame instandhouding van populaties:** met de gedragscode wordt voldoende invulling gegeven aan de duurzame instandhouding van populaties van te beschermen soorten;
2. **Inventarisatie:** de gedragscode bevat goede handvatten en voorschriften om te komen tot een betrouwbaar beeld over de aanwezigheid van te beschermen soorten;
3. **Mitigatie en compensatie:** met de gedragscode (of het beheerplan) is voldoende invulling gegeven aan de begrippen mitigatie en/of compensatie van mogelijke 'schade';
4. **Documentatie:** de toepassing van de gedragscode dient goed te worden gedocumenteerd;
5. **Evaluatie:** de gedragscode kent een evaluatieprocedure. Deze periode dient te zijn afgestemd op de populatiedynamiek van de soorten en de te verwachten voortschrijdende inzichten in de bescherming van de soorten.

Voor elk criterium is een aantal indicatoren ontwikkeld. Voor het criterium duurzame instandhouding van populaties gelden de volgende indicatoren:

Indicator 1.1

In de gedragscode dient te worden aangegeven op welk schaalniveau (lokaal, regionaal, nationaal of internationaal) de te beïnvloeden populaties van de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels) betrekking hebben.

Indicator 1.2

In de gedragscode dient te worden aangegeven of er voor de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels) voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar geschikte en bereikbare / elders, buiten het gebied waar de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Indicator 1.3

In de gedragscode dient te worden aangegeven of de activiteit leidt tot een tijdelijk of aanhoudend negatief effect op populaties van de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels).

Indicator 1.4

In de gedragscode dient te worden aangegeven wat de 'schade' van de voorgenomen activiteit is en wat de relatieve bijdrage is vergeleken met vergelijkbare activiteiten in Nederland.

Voor het criterium inventarisatie gelden de volgende indicatoren:

Indicator 2.1

De gedragscode bevat een lijst/ checklist met te beschermen soorten (selectie van tabel 1, 2, 3 en vogels) waar een inventarisatie zich op zou moeten richten.

Indicator 2.2

De gedragscode dient inzichtelijk te maken hoe deze selectie tot stand is gekomen.

Indicator 2.3

De gedragscode geeft aan volgens welke gestandaardiseerde methode(n) de te beschermen soorten worden geïnventariseerd.

Indicator 2.4

De inventarisaties volgens de gedragscode dienen door een aantoonbaar deskundige persoon te worden uitgevoerd. De deskundigheid dient uiteraard minimaal betrekking te hebben op de soorten waarop de inventarisatie zich moet richten (Zie indicator 2.1).

Voor het criterium mitigatie en compensatie van populaties gelden de volgende indicatoren:

Indicator 3.1

Voor alle te beschermen soorten en te verwachten schade zijn mitigerende en/of compenserende maatregelen in de gedragscode opgenomen (afgeleid uit soortprotocollen).

Indicator 3.2

De gedragscode geeft aan hoe te handelen in onvoorziene omstandigheden, zoals overige te beschermen soorten en onverwachte schade.

Voor het criterium documentatie gelden de volgende indicatoren:

Indicator 4.1

De tijdens de inventarisatie waargenomen te beschermen soorten dienen in een bij de gedragscode horende checklist en op kaart te worden gedocumenteerd.

Indicator 4.2

De voorbereiding, planning en uitvoering van de activiteiten dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Indicator 4.3

De volgens de gedragscode uitgevoerde mitigerende en/of compenserende maatregelen dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Indicator 4.4

Meldingen ten gevolge van onderkende knelpunten na het werken met de gedragscode dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Voor het criterium evaluatie gelden de volgende indicatoren:

Indicator 5.1: Ieder gedragscode dient bij de evaluatie op doeltreffendheid te worden getoetst/gemonitord. Dit kan het beste door een onafhankelijke organisatie worden uitgevoerd.

Indicator 5.2

In de gedragscode is een verbeterprocedure opgenomen die wordt gevolgd indien uit de evaluatie of uit meldingen van gebruikers van de gedragscode dat de voorgeschreven mitigerende (en compenserende) maatregelen niet het beoogde effect bereiken op de gunstige staat van instandhouding van te beschermen soorten.

Indicator 5.3

Er bestaat een centraal contactorgaan (bijvoorbeeld bij de aanvrager of bij de gebruikers van de gedragscode) waar opgetreden afwijkingen, problemen en klachten bij het werken met de gedragscode worden vastgelegd. Deze informatie wordt gebruikt bij de evaluatie van de gedragscode.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Voor de Flora- en Faunawet is oktober 2004 een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) gepubliceerd. Met deze AMvB is een nieuw instrument geïntroduceerd: de gedragscode. Een gedragscode biedt organisaties de mogelijkheid om bepaalde activiteiten uit te voeren zonder telkens daarvoor een (afzonderlijke) ontheffing te moeten aanvragen.

De regels over het werken met de Flora- en Faunawet bleken in de praktijk nogal eens te leiden tot overbodige administratieve lasten, bijvoorbeeld omdat herhaaldelijk ontheffingen van de wet moesten worden aangevraagd. Met de invoering van de AMvB is geregeld dat niet langer onnodig een ontheffing hoeft te worden aangevraagd.

In een gedragscode moet worden aangegeven op welke manier wordt voorkomen dat beschermde soorten worden geschaad. Een gedragscode moet ter goedkeuring aan de minister van LNV worden voorgelegd. Om hierover een besluit te kunnen nemen moet getoetst worden of met het instrument gedragscode het beoogde doel, nl. het vermijden van ongewenste effecten op te beschermen soorten, daadwerkelijk wordt bereikt. Dit moet consistent gebeuren. Hiervoor zijn criteria nodig, waaronder vooral ecologische criteria.

In een gedragscode wordt beschreven hoe tijdens het werk schade aan beschermde dieren en planten wordt voorkomen of tot een minimum wordt beperkt. De gedragscode geeft aan hoe in de praktijk 'zorgvuldig' wordt gehandeld. Aan een gedragscode zijn geen vormeisen gesteld. Het ministerie van LNV wil sectoren daarmee de ruimte bieden om met oplossingen te komen die passen bij de situaties in de praktijk.

Een eerste gedragscode (de Gedragscode Zorgvuldig Bosbeheer) is inmiddels goedgekeurd. Naar verwachting zullen de komende tijd nog meer gedragscodes ter beoordeling aan de minister worden aangeboden.

1.2 Projectdoelstelling

Binnen dit project worden ecologische criteria geformuleerd op basis waarvan gedragscodes kunnen worden beoordeeld. Uitgangspunt zijn de doelstellingen die in de AMvB zijn verwoord. Uit de inhoudelijke toets moet blijken wat het effect is van de in de gedragscode voorgestelde voorzorgsmaatregelen op de instandhouding van soorten. Een goedgekeurde gedragscode moet ecologisch gezien goed in elkaar zitten en juridisch gezien handhaafbaar zijn. Daarnaast is het belangrijk dat er voldoende draagvlak bestaat voor de ecologische criteria, en dan met name bij ecologische deskundigen en soortbeschermingsorganisaties.

Dit project is uitgevoerd binnen het Beleidsondersteunende onderzoekscuster EHS en past binnen het onderzoeksthema Beheer Natuur, Bos en Landschap.

1.3 Werkwijze

Het proces tot de ontwikkeling van een ecologisch toetsingskader voor gedragscodes zorgvuldig handelen Flora- en faunawet is als volgt gefaseerd.

Tabel 1. *Projectfasering*

Fase	Activiteit
1	Startbijeenkomst met projectteam en direct betrokkenen van LNV
2	Eerste opzet van beoordelingscriteria en richtlijnen op basis van studie beschikbare literatuur
3	Aanscherping beoordelingscriteria en richtlijnen op basis van gesprekken met direct betrokkenen
4	Bespreking beoordelingscriteria en richtlijnen in een workshop
5	Verwerken resultaten van de workshop en concept rapportage
6	Verwerken op- en aanmerkingen op conceptrapportage tot eindrapportage en eindgesprek met opdrachtgever

Toelichting op tabel 1

Doel van de startbijeenkomst is de inhoudelijke afstemming tussen het projectteam van Alterra en de opdrachtgever en het nader invullen van het werkplan. Bij de startbijeenkomst op 2 juni 2005 waren aanwezig W. Beekelaar; B. Kluivingh-Deetman; L. Kuiper; J. Ostendorf (allen LNV); J. Spijker; R. Henkens; R. van Apeldoorn (allen Alterra)

Fase 3

In overleg met de opdrachtgever zijn vier soortbeschermende organisaties uitgenodigd voor een gesprek. Uiteindelijk is met drie organisaties een gesprek gevoerd: De Vlinderstichting, de VZZ en de Vogelbescherming.

Fase 4

De workshop is georganiseerd op 7 september 2005. Bij de workshop was een grote groep genodigden aanwezig van diverse geledingen van het ministerie van LNV, van soortbeschermende organisaties, van terreinbeheerders en van het projectteam. In Bijlage 1 staat een overzicht van de deelnemers. Bij de workshop is de aanpak van het project en een concept van een ecologisch beoordelingskader gepresenteerd. Hierover is in drie deelgroepen gediscussieerd.

Fase 5

De resultaten uit de workshop zijn verwerkt in de concept-eindrapportage. Deze is besproken met de opdrachtgever op 11 oktober 2005.

Fase 6

In fase 6 wordt het eindproduct opgeleverd. Tevens voert de projectleider een evaluatiegesprek met de opdrachtgever.

2 Gedragscodes

2.1 Inleiding

Gedragscodes vormen een instrument van de Flora- en faunawet. Binnen deze wet hebben gedragscodes een precies omschreven plaats en is duidelijk aangegeven wat hun functie is bij de uitvoering van de wet.

Door middel van een goedgekeurde gedragscode kan een vrijstelling worden verkregen voor (drie groepen van) werkzaamheden die te karakteriseren zijn als:

- bestendig beheer en onderhoud of
- bestendig gebruik of
- ruimtelijke inrichting of ontwikkeling

Met een vrijstelling wordt voor een uitvoerder (persoon of sector) een uitzondering gemaakt op enkele wettelijke verboden van de Flora- en faunawet. Hij/zij die volgens een goedgekeurde gedragscode werkt wordt geacht niet in strijd met de verboden van de Flora- en faunawet te handelen.

In een gedragscode staan enerzijds groepen van werkzaamheden en de verboden centraal, anderzijds moeten beschermde soorten in een plan- of beheersgebied voorkomen, die door de werkzaamheden een schadelijk effect ondervinden. Welke soorten beschermd zijn onder de Flora- en faunawet staat in drie tabellen (tabel 1: algemene soorten; tabel 2: overige soorten; tabel 3: sterk bedreigde soorten zoals vermeld in de AMvB met betrekking tot artikel 75 Flora- en faunawet en de soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn; voor de tabellen zie de LNV-brochure “Buiten aan het werk” en de website van LNV: www.minlnv.nl). Op de soorten van de tabellen zijn twee beschermingsregimes (een licht en een zwaar) van toepassing. De tabellen zijn opgenomen in Bijlage 2 van dit rapport.

Als een activiteit onder één van de drie groepen werkzaamheden valt en soorten van tabel 1 zijn in het geding, dan geldt een algehele vrijstelling. Voor soorten van tabel 2 en voor vogels geldt een vrijstelling alleen als er een goedgekeurde gedragscode is.

Voor soorten van tabel 3 geldt een vrijstelling op basis van een gedragscode alleen als er sprake is van bestendig beheer en onderhoud of bestendig gebruik in land- en bosbouw en van bestendig beheer en onderhoud van wegen, watergangen, bermen en in het kader van natuurbeheer (dus niet voor ruimtelijke inrichting). De belangrijkste verboden waaraan in een gedragscode (dus bij de uitvoering van werkzaamheden) aandacht moet worden besteed staan in de artikelen 8-12 van de Flora- en faunawet.

Een belangrijk uitgangspunt van de Flora- en faunawet is dat de verboden betrekking hebben op de bescherming van soorten planten en dieren. De bescherming van individuele planten of dieren is niet het doel van de wet, al kent de wet wel een algemene zorgplicht voor alle planten en dieren die in het wild voorkomen (artikel 2). Deze algemene zorgplicht wordt hier niet verder in beschouwing genomen wat betreft het formuleren van toetsingscriteria voor gedragscodes.

2.2 Bestendig beheer en gebruik en ruimtelijke ingrepen

De werkzaamheden waarvoor een vrijstelling kan worden verkregen op basis van een gedragscode zijn concreet te benoemen. Het gaat om bestendig beheer/onderhoud van (privaat of openbaar) groen, bijvoorbeeld in parken, vaarwegen, waterkeringen, oevers, vliegvelden, spoortaluds, natuurterreinen, landschapselementen (ook groeves) en in het kader van land- of bosbouw.

Belangrijke kenmerken van de werkzaamheden zijn dat ze bestendig zijn (dus geen nieuwe maatregel of nieuwe hulpmiddelen worden ingezet) en niet ingrijpend van aard (niet grootschalig), waarbij ze gericht zijn op het handhaven van de bestaande situatie.

Bij bestendig beheer gaat het om maatregelen die gericht zijn op:

- Beheersmaatregelen voor een duurzame instandhouding van een terrein (bijv. het plaggen van een heideterrein, het maaien van een grasland, het baggeren van een watergang);
- Beheersmaatregelen voor het behoud van de kwaliteit van een terrein (bijv. het verwijderen van zwerfvuil, prunusbestrijding);
- Beheersmaatregelen samenhangend met de functie van een terrein (bijv. oogst, beweiding).

Bestendig beheer veronderstelt een bepaalde frequentie. Dit hoeft geen vaste frequentie te zijn. Bijv. zwerfvuilbestrijding vindt op sommige terreinen onregelmatig plaats. Ook kan de frequentie van bestendige beheermaatregelen sterk variëren in de tijd. Sommige maatregelen worden vrijwel wekelijks uitgevoerd (bijv. gazonmaaien), andere maatregelen worden eens per eeuw uitgevoerd (bijv. bepaalde vormen van houtoogst).

Bestendig gebruik wordt gekenmerkt door zijn inpasbaarheid in het betreffende terrein, waarvan kan worden aangenomen dat het geen belemmering heeft gevormd voor de vestiging en het voorkomen van de beschermde soorten.

Bestendig gebruik hangt veelal samen met de functie van een terrein, zoals bijvoorbeeld de berijding van een weg, de openstelling van een terrein voor wandelaars en fietsers op wegen en paden. Bestendig gebruik doet zich ook voor op een evenemententerrein, zoals het Malieveld.

Wanneer omvang, frequentie of intensiteit van het reguliere gebruik duidelijk gaan veranderen kan niet meer worden gesproken van bestendig gebruik.

De groep van werkzaamheden die vallen onder ruimtelijke ontwikkeling en inrichting is moeilijker eenduidig te omschrijven. Het betreft zowel grootschalige als kleinschalige activiteiten (aanleg wegen, woonwijk etc. evenals bouw en verbouw van individuele bebouwing). De activiteit leidt vaak tot een functieverandering van het betreffende gebied.

In het algemeen lijkt het goed mogelijk om te bepalen onder welke groep van activiteiten bepaalde werkzaamheden vallen.

Van de concrete werkzaamheden kan meestal worden aangegeven met welk van de verboden van de Flora- en faunawet ze vooral in strijd kunnen zijn (Bijlage 3).

2.3 Effecten op gunstige staat van instandhouding soorten

Voor een adequate uitvoering van de Flora- en faunawet is het dus noodzakelijk dat actuele gegevens bekend zijn over de soorten die in het betreffende gebied voorkomen. Gebiedsdekkende of steekproefsgewijze inventarisaties moeten deze informatie leveren (zie 3.3).

Bescherming van de aangetroffen soorten is alleen mogelijk als de werkzaamheden waarvoor een gedragscode is opgesteld geen “wezenlijke negatieve invloed” hebben op een soort, waarbij nadrukkelijk de populatie(s) van een soort in het betreffende gebied wordt bedoeld.

Hoewel het begrip populatie op verschillende manieren wordt ingevuld, kan in de praktijk in veel gevallen waar het een terrein en een beperkt aantal beschermde soorten betreft (alleen de soorten van de tabellen 2 en 3 de vogels zijn relevant voor gedragscodes), worden aangegeven of men te maken heeft met de enige lokale populatie in Nederland, één van de drie regionale, of met één van de vele lokale populaties op regionaal of landelijk niveau.

Een interpretatie van inventarisatiegegevens op het niveau van populaties is de enige manier om inzicht te geven in de vraag of met de werkzaamheden schade wordt toegebracht aan de gunstige staat van instandhouding (gsti criterium) van een soort. Deze benadering sluit aan bij de benadering die wordt gevolgd om hetzelfde gsti criterium in te vullen voor de soorten van Bijlage II van de Habitatrichtlijn, welke door middel van gebieden moeten worden beschermd. Voor deze soorten wordt het gsti-criterium ingevuld op het niveau van populaties door te kijken naar vier belangrijke soort- en populatie aspecten:

- de stabiliteit van het verspreidingsgebied (mate van ruimtelijke samenhang van afzonderlijke leefgebieden);
- de populatiegrootte en populatie opbouw;
- de stabiliteit van het leefgebied (grootte, kwaliteit);
- en de levensvatbaarheid van de soort op lange termijn.

Onduidelijk is of de informatie over deze aspecten van de beschermde soorten in de tabellen 2 en 3 (inclusief de vogels) compleet is. Zie verder 3.1 voor uitgewerkte toetsingscriteria. Deze informatie op zowel landelijk als regionaal niveau kan namelijk als referentie dienen voor het nagaan van de omvang van de schade die mogelijk door werkzaamheden wordt aangebracht.

Een tweede belangrijk gegeven dat inzicht biedt in de omvang van mogelijke schade en dus op de betekenis van het gsti-criterium is dat van de functie(s) die het betreffende terrein of plangebied heeft voor een beschermde soort (of zijn levensstadia zoals bij vlinders en amfibieën), waarbij het wederom voornamelijk om de soorten in de tabellen 2 en 3, plus de vogels gaat (zie Bijlage 4 voor enkele voorbeelden van terreinfuncties voor groepen van soorten). Dit gegeven speelt tevens een belangrijke rol wanneer mitigerende maatregelen voor de uit te voeren werkzaamheden ter sprake komen.

Wanneer duidelijk is welke functie(s) een terrein heeft voor een beschermde soort en in welke mate deze functie wordt geschaad door de werkzaamheden (helpt foerageergebied valt weg, twee van de twintig voortplantingspoelen verdwijnen tijdelijk, de

enige winterslaapplaats wordt verstoord), wordt duidelijk welke vorm en omvang van mitigerende maatregelen is gewenst. Ook inzicht in de mate waarin de lokale populatie wordt geschaad in relatie tot het regionaal en landelijk voorkomen van een soort maakt aard en omvang van mitigerende maatregelen duidelijk. Inzicht in de schade aan functies en aan het voorkomen van een soort op verschillende schaalniveaus (landelijk, regionaal, lokaal) helpt het begrip proportionaliteit bij mitigerende maatregelen in te vullen.

2.4 Benadering per soortgroep (relevante maatregelen)

Hoe gedragscodes er uit moeten zien qua vorm en inhoud is in de Flora- en faunawet niet nader omschreven. Uit de vergelijking van een aantal opgestelde (concept-)gedragscodes blijkt dat sommige gedragscodes worden geschreven voor gehele (bedrijfs)sectoren en op landelijke schaal. Andere gedragscodes hebben betrekking op enkele werkzaamheden voor bepaalde terreintypen (bijvoorbeeld de gedragscode zorgvuldig bosbeheer) of op alleen werkzaamheden op regionale en lagere schaalniveaus. Dit betekent dat de bestaande gedragscodes sterk verschillen in de mate van concreetheid. Dit heeft gevolgen voor hun uitvoerbaarheid, controleerbaarheid en de mate waarin ze geëvalueerd kunnen worden. Het levert ook problemen voor het formuleren van ecologische toetsingscriteria, die immers bruikbaar moeten zijn voor alle denkbare in te dienen gedragscodes.

In 2.2 is aangegeven dat uitvoerders/beheerders (zowel individueel en als sector) goed in staat zijn hun voor de Flora- en faunawet relevante werkzaamheden te benoemen. Los van de schaal waarop concrete werkzaamheden (hier verder ook activiteiten genoemd) worden uitgevoerd, zijn deze afzonderlijk of in combinaties zowel te relateren aan de drie groepen van activiteiten uit de Flora- en faunawet als aan de verboden in de Flora- en faunawet en de mate waarin zij hiermee strijdig kunnen zijn. Tevens kunnen activiteiten gerelateerd worden aan biotopen, waarvan bekend is of de soortengroep waartoe een beschermde soort behoort er in voorkomt en welke functie(s) deze biotopen hebben voor de beschermde soorten (voor voorbeelden zie Bijlage 3 en 4).

Volgens deze systematiek kan naar ecologische criteria worden gezocht die bruikbaar zijn voor de toetsing van gedragscodes die werkzaamheden op verschillende schaalniveaus regelen (zie verder hoofdstuk 3).

De systematiek volgens de soortgroepen maakt het ook mogelijk niet beschermde soorten, die tot een groep gerekend kunnen worden, in het beheer/de uitvoering mee te nemen, waardoor inhoud wordt gegeven aan het “voorzorg principe” uit de Flora- en faunawet.

De gepresenteerde systematiek heeft nog een ander voordeel voor de uitvoerbaarheid en toetsbaarheid van gedragscodes. Deze worden aanzienlijk vergroot als er “werkprotocollen” voor de beschermde soorten van de tabellen 2 en 3 zouden worden geschreven. Niet elke soort heeft een dergelijk protocol, ook voor combinaties van beschermde soorten kunnen ze worden gemaakt (bijv. voor groepen van beschermde planten). In deze protocollen zouden een soort (cluster van soorten)

en de biotopen en hun beheer(cyclus) centraal moeten staan. Ze omschrijven de functies van de biotopen voor de soort, de kwaliteit of kenmerken van een biotoop waarbinnen een lokale populatie duurzaam kan voortbestaan (bijvoorbeeld oppervlak, waterkwaliteit, range van de zuurgraad etc.), de meest optimale beheerscyclus en welke mitigerende maatregelen in bepaalde biotopen mogelijk zijn.

Dit soort “werkprotocollen” kan door uitvoerders/beheerders worden gebruikt bij het maken van hun werk/uitvoeringsplan voor een terrein. Een gedragscode kan het gebruik van deze werkprotocollen voorschrijven. Een beheerder kan op basis van dergelijke protocollen, bij controle door de AID, ook laten zien op welke punten hij met “zijn” beschermde soort(en) rekening heeft gehouden. Enkele van de genoemde elementen zijn bijvoorbeeld te vinden in de brochure “Vleermuizen en wegen”.

Duidelijk is dat met de gekozen systematiek en met het aanwezig zijn van werkprotocollen de handhaafbaarheid van de Flora- en faunawet aanzienlijk toenemen.

2.5 De stappen in het proces van een gedragscode

In het voorgaande is aangegeven welke soorten criteria belangrijk zijn geredeneerd vanuit werkzaamheden, hun mogelijke schadelijke effecten en de beschermde soorten (populaties). Echter, het werken met een gedragscode is een proces waaraan ook criteria kunnen worden ontleend waarop de codes kunnen worden getoetst.

Het gaat hier echter om niet strikt ecologische criteria. Belangrijke stappen in het werken met een code zijn:

- opstelde gedragscode toetsen op uitvoerbaarheid en eventueel bijstellen (criterium uitvoerbaarheid);
- opgesteld beheer- of uitvoeringsplan op basis van de gedragscode toetsen op volledigheid (bijv. mitigerende maatregelen; kwaliteit van de uitgevoerde inventarisaties en hun methodes);
- uitvoering van de werkzaamheden vastleggen/rapporteren en toetsen op volledigheid (goede werkprotocollen in verband met mogelijke controle door de AID);
- evaluatie van een code (bijv. om de 5 jaar).

Voor een goede handhaafbaarheid en uitvoerbaarheid van de gedragscodes zijn goede protocollen nodig met betrekking tot de te treffen mitigerende (en compenserende) maatregelen en met betrekking tot de vastlegging van de gegevens. Bij de vastlegging gaat het om de inventarisatie, de uitgevoerde activiteiten (bestendig beheer, bestendig gebruik en ruimtelijke ingrepen) en de uitgevoerde mitigerende en compenserende maatregelen. De uitvoerigheid van het benodigde werkprotocol van een gedragscode is afhankelijk van de breedte van de activiteiten die onder de gedragscode vallen.

3 Criteria en indicatoren ter beoordeling van gedragscodes

3.1 Inleiding

In onderstaande paragrafen worden criteria en daarvan afgeleide indicatoren genoemd die zijn gerelateerd aan de instandhoudingsdoelstelling, inventarisatie, mitigatie (compensatie), handhaafbaarheid en de herziening van een gedragscode. Daarbij worden geregeld soortprotocollen genoemd, waar men in een gedragscode aan kan refereren (zie voor een voorbeeld Bijlage 5). Deze soortprotocollen bestaan nog niet maar zouden met de PGO's moeten worden ontwikkeld voor soorten van tabel 2, 3 en vogels (zie Bijlage 1). Het grote voordeel hiervan is dat deze informatie daarmee eenduidig en actueel voor de opstellers van een gedragscode voorhanden is. Het vergemakkelijkt de ecologische toetsing door LNV en het creëert eveneens het gewenste draagvlak onder de PGO's. De 'Veldgids habitatrichtlijnen streng beschermde soorten' waaraan de Directie Kennis van het ministerie van LNV momenteel werkt (mondelijke mededeling dhr P. Joop 2005) kan wellicht als algemene informatiebron worden gebruikt.

Voor de ontwikkeling van de criteria in dit hoofdstuk zijn deze soortprotocollen niet beschikbaar. De criteria in dit hoofdstuk zijn ontwikkeld uitgaande van combinaties van activiteiten en soortengroepen.

3.2 Instandhoudingsdoelstelling

De Flora- en faunawet beoogt strikt genomen de duurzame instandhouding van populaties planten- en diersoorten die inheems worden geacht voor Nederland, te waarborgen. Criterium 1 luidt dan ook:

Criterion 1:

Met de gedragscode wordt voldoende invulling gegeven aan de duurzame instandhouding van populaties

De begrippen duurzaamheid en populaties blijken in de praktijk echter lastig hanteerbaar. Toch zal met de gedragscode inzichtelijk dienen te worden gemaakt in welke mate de voorgenomen activiteiten invloed hebben op populaties van de te beschermen soorten.

Met een gedragscode dient d.m.v. zorgvuldig handelen een "wezenlijk negatieve invloed" op populaties van de beschermde soorten zo veel mogelijk te worden voorkomen. Of sprake is van wezenlijk negatieve invloed op de soort hangt af van de lokale, regionale, landelijke en Europese populatiegrootte van de soort. Bij activiteiten waarbij individuen van een soort geschaad dreigen te worden, dient te worden beoordeeld welk effect dit heeft voor de populatie op lokaal, regionaal, landelijk of zelfs Europees niveau. Op welk niveau deze beoordeling dient plaats te vinden hangt af van de zeldzaamheid van de soort. Zo zal een zeer zeldzame soort al snel op lokaal niveau dienen te worden beoordeeld, terwijl het effect van beoogde activiteiten voor

een zeer algemene soort op Europees niveau dient te worden bekeken. Dit leidt tot indicator 1.1.

Indicator 1.1

In de gedragscode dient te worden aangegeven op welk schaalniveau (lokaal, regionaal, nationaal of internationaal) de te beïnvloeden populaties van de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels) betrekking hebben.

Daarnaast is het ook van belang of de populatie een negatief effect zélf kan voorkomen of compenseren. Bijvoorbeeld doordat er voldoende alternatieve leefgebieden zijn waar naar kan worden uitgeweken. Voor soorten die zich minder gemakkelijk over grotere afstanden kunnen verplaatsen (bijv. planten, insecten, amfibieën en reptielen), zijn de uitwijkmogelijkheden relatief gering. Bij deze soorten is dan ook eerder sprake van een wezenlijke invloed dan bij soorten die zich over grotere afstanden kunnen verplaatsen. Zo hebben het Pimpernelblauwtje (vlinder) en de Kamsalamander een actieradius van 0-1 en de Zandhagedis en de Bever een actieradius van respectievelijk 1-3 km en 15-25 km (LNV, 2005). Dit leidt tot indicator 1.2.

Indicator 1.2

In de gedragscode dient te worden aangegeven of er voor de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels) voldoende uitwijkmogelijkheden zijn naar geschikte en bereikbare/elders, buiten het gebied waar de werkzaamheden worden uitgevoerd.

Als het negatieve effect van tijdelijke aard is, kan de betreffende populatie van de soort zich gemakkelijker herstellen dan wanneer het gaat om een aanhoudend negatief effect. Dit leidt tot indicator 1.3.

Indicator 1.3

In de gedragscode dient te worden aangegeven of de activiteit leidt tot een tijdelijk of aanhoudend negatief effect op populaties van de te beschermen soorten (tabel 1, 2, 3 en vogels).

Of sprake is van wezenlijke invloed vergt een beoordeling van geval tot geval. Omdat een gedragscode juist bedoeld is om gebruikt te kunnen worden in meer gevallen in het hele land, zal in de gedragscode ook dienen te worden aangegeven hoe bij elk individueel project dient te worden beoordeeld of er sprake is van wezenlijke invloed. Indien een individueel geval bijvoorbeeld leidt tot 'slechts' 1% populatieverlies, terwijl de cumulatie van vergelijkbare activiteiten leidt tot 25% populatieverlies dan is wel degelijk sprake van een wezenlijke invloed. Dit zal de te nemen mitigerende en/of compenserende maatregelen beïnvloeden. Dit leidt tot indicator 1.4.

Indicator 1.4

In de gedragscode dient te worden aangegeven wat de 'schade' van de voorgenomen activiteit en wat de relatieve bijdrage is vergeleken met vergelijkbare activiteiten in Nederland.

De verschillende sectoren dienen zelf een inschatting te kunnen maken van de omvang en cumulatie van hun activiteiten. Om invulling te kunnen geven aan het ecologisch deel kan te raden worden gegaan bij de LNV-website Hulpmiddelen Natuurwetgeving: www.synbiosys.alterra.nl/natura2000. Door m.b.v. de PGO's soort-protocollen op te stellen (*aanbeveling*) is de benodigde informatie voor het opstellen van gedragscodes eenduidig voorhanden. Bijlage 5 geeft een voorbeeld van een soortprotocol voor de Das.

Bijlage 6 geeft als voorbeeld de wijze waarop met criterium 1 is omgegaan bij de onderbouwing van de gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

3.3 Inventarisatie van aanwezige te beschermen soorten

Om schade aan soorten van tabel 2, 3 en vogels te kunnen voorkomen, is het nodig om vóórdat de werkzaamheden worden uitgevoerd te beschikken over betrouwbare gegevens omtrent de aanwezigheid van te beschermen soorten. Criterium 1 luidt dan ook:

Criterium 2: De gedragscode geeft goede handvatten om te komen tot een betrouwbaar beeld over de aanwezigheid van te beschermen soorten.

Nu is het niet zo dat een inventarisatie zich dient te richten op alle te beschermen soorten (tabel 2, 3 en vogels). Afhankelijk van het habitat/leefgebied en verspreidingsgebied van een soort kan hieruit een logische electie worden gemaakt. Voor de soortgroep vogels zou men zich kunnen concentreren op de soorten van Bijlage I en de Rode Lijst zoals dit bijvoorbeeld ook bij de reeds goedgekeurde Gedragscode Zorgvuldig Bosbeheer is gedaan. Het natuurloket en de al eerder genoemde (nog te ontwikkelen) soortenprotocollen en website www.synbiosys.alterra.nl/natura2000, kunnen behulpzaam zijn bij het samenstellen van de bij een gedragscode horende soortenlijst. Dit leidt tot de volgende indicatoren:

Indicator 2.1

De gedragscode bevat een lijst/checklist met te beschermen soorten (selectie van tabel 1, 2, 3 en vogels) waar een inventarisatie zich op zou moeten richten.

Indicator 2.2

De gedragscode dient inzichtelijk te maken hoe deze selectie tot stand is gekomen.

In de gedragscode dient te zijn opgenomen wanneer de inventarisatie dient te worden uitgevoerd en op welke wijze. De wijze van inventariseren en de intensiteit ervan kan afhangen van het seizoen waarin gewerkt gaat worden, het soort werkzaamheden en de wijze van uitvoering van de werkzaamheden, al dan niet in combinatie met de aard van het landschap. Vanwege de veelheid aan factoren zou de juiste inventarisatiemethode voor soorten van de checklist moeten voldoen aan eisen van soortdeskundigen werkzaam bij bijvoorbeeld de PGO's of andere kennisinstellingen. Het kan daarbij gaan om bestaande methodes, maar het kan ook zijn dat methodes

dienen te worden ontwikkeld specifiek gericht op een inventarisatie/quick-scan ten behoeve van de gedragscode. Zo heeft SOVON bijvoorbeeld een inventarisatieprotocol ontwikkeld voor een quickscan van vogelsoorten t.b.v. de Gedragscode Zorgvuldig Bosbeheer. Een inventarisatieprotocol zou onderdeel kunnen zijn van een ruimer nog te ontwikkelen soortenprotocol (zie Bijlage 2). Dit leidt tot indicator 2.3:

Indicator 2.3

De gedragscode geeft aan volgens welke gestandaardiseerde methode(n) de te beschermen soorten worden geïnventariseerd.

De inventarisaties dienen vervolgens door een deskundige persoon te worden uitgevoerd. Het begrip deskundigheid dient nader te worden uitgewerkt. De deskundigheid kan het beste worden gewaarborgd door geaccrediteerde trainingen te ontwikkelen gericht op het kunnen waarnemen van te beschermen soorten volgens de PGO-methoden. Door inventarisaties uit te laten voeren door personen die deze trainingen met goed gevolg hebben afgelegd, geeft de gebruiker van de gedragscode voldoende waarborg dat hij het best mogelijke heeft gedaan. Dit leidt tot indicator 2.4:

Indicator 2.4

De inventarisaties volgens de gedragscode dienen door een aantoonbaar deskundige persoon te worden uitgevoerd. De deskundigheid dient uiteraard minimaal betrekking te hebben op de soorten waarop de inventarisatie zich moet richten (Zie indicator 2.1).

Bijlage 7 geeft als voorbeeld een beslisboom die is opgesteld voor criterium 2 in de gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

3.4 Mitigatie (en compensatie) van mogelijke schade

De gedragscode moet voorzorgsmaatregelen bevatten die schade aan beschermde soorten door de voorgenomen werkzaamheden zo veel mogelijk voorkomen. Zorgvuldig handelen gaat daarbij verder dan de algemene zorgplicht. De aanvrager van de gedragscode moet actief optreden om alle mogelijke schade aan de soort te voorkomen. Wat dat in de praktijk betekent verschilt van geval tot geval en zal leiden tot aanpassing van de werkzaamheden (mitigatie) of zelfs tot compensatie van de te verwachten schade. Dit leidt tot criterium 3:

Criterium 3: Met de gedragscode (of het beheerplan) is voldoende invulling gegeven aan de begrippen mitigatie en/of compensatie van mogelijke 'schade'.

- b. Wanneer in de periode van 15 maart tot 15 juli vellings- en sleepwerkzaamheden worden uitgevoerd in de buurt van een boom waarin in dat seizoen een vogelnest is vastgesteld, wordt voldoende afstand van die boom gehouden om de kans op verstoring van het nest of verontrusting van de vogels tot een minimum te beperken. De verlichting is altijd van z'n boom afgewend.
- c. Wanneer in dezelfde periode vellings- en sleepwerkzaamheden worden uitgevoerd in de buurt van een boom waarvan bekend is dat die dient als vaste rust- of verblijfplaats van vleermuizen of boommarters, wordt voldoende afstand van die boom gehouden om de kans op verstoring van de rust- of verblijfplaats of verontrusting van de betreffende dieren tot een minimum te beperken. Ook hier is de verlichting altijd van zo'n boom afgewend.

12 **Dassenburchten**

Werkzaamheden binnen een straal van Twintig meter van een bewoonde dassenburcht vinden slechts plaats in de periode van 1 oktober tot 1 januari en uitsluitend voorzover daarbij geen gebruik wordt gemaakt van rijdend materieel.

Figuur 1. Enkele voorbeelden van mitigerende maatregelen (zonerings in tijd en ruimte) zoals toegepast in de Gedragscode Zorgvuldig Bosbeheer.

Qua maatregelen kan gedacht worden aan een zonerings van de werkzaamheden in tijd en ruimte. Het betreft hier maatregelen ten aanzien van de voorbereiding, planning en uitvoering van de werkzaamheden. Bijvoorbeeld de markering van bomen of nesten in het veld en/of op een kaart, werken buiten het broedseizoen etc. Uit het voorgaande blijkt dat er nogal wat soort- en gebiedsspecifieke kennis van dieren en planten nodig is om de juiste maatregelen te kunnen bepalen. Veelal ontbreekt het nog aan de juiste kennis, maar over het algemeen zal de expertise bij de PGO's het meest up-to-date zijn. Via soortprotocollen zou deze informatie algemeen toegankelijk kunnen zijn (Zie Bijlage 5 voor een voorbeeld). Dit leidt tot indicator 3.1:

Indicator 3.1

Voor alle te beschermen soorten en te verwachten schade zijn mitigerende en/of compenserende maatregelen in de gedragscode opgenomen (afgeleid uit soortprotocollen).

Onder voorzorgsmaatregelen kan ook worden verstaan die maatregelen die nodig zijn als er onverwacht andere beschermde soorten aangetroffen worden dan uit de inventarisatie is gebleken, of als zich onvoorziene schadelijke effecten voordoen. Dit leidt tot indicator 3.2.

Indicator 3.2

De gedragscode geeft aan hoe te handelen in onvoorziene omstandigheden, zoals overige te beschermen soorten en onverwachte schade.

Figuur 1 geeft enkele voorbeelden van mitigerende maatregelen uit de gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

3.5 Documentatie

Uit de gedragscode moet blijken op welke manier invulling is gegeven aan het zorgvuldig handelen. Het voldoende concreet zijn van de gedragscode draagt bij aan de handhaafbaarheid van de code. Hoe concreter, hoe minder discussie. Criterium 4 luidt dan ook:

Criterium 4: De toepassing van de gedragscode dient goed te worden gedocumenteerd.

In de gedragscode moet de wijze waarop de gebruiker van een gedragscode vastlegt hoe hij volgens de gedragscode werkt, worden voorgeschreven. Een uniform format van verslaglegging maakt het makkelijker om aan te tonen dat in het veld volgens de gedragscode is gewerkt, wat, zoals gezegd, de handhaafbaarheid bevordert. Dit leidt tot de indicatoren 4.1 t/m 4.3:

Indicator 4.1

De tijdens de inventarisatie waargenomen te beschermen soorten dienen in een bij de gedragscode horende checklist en op kaart te worden gedocumenteerd.

Bij de uitvoering van activiteiten moeten deze volgens een uniform format worden gedocumenteerd. Hierbij gaat het minimaal om:

- Activiteit
- Verantwoordelijke
- Werkinstructies
- Uitvoerders: medewerkers/aannemers
- Periode uitvoering
- Plaats (bij voorkeur op kaart)
- Gehanteerde werkmethode(n)
- Afwijkingen
- Aangetroffen beschermde soorten (*bij toeval*)

Indicator 4.2

De voorbereiding, planning en uitvoering van de activiteiten dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Bij de uitvoering van mitigerende en/of compenserende maatregelen moeten deze volgens een uniform format worden gedocumenteerd. Hierbij gaat het minimaal om:

- Betreffende mitigerende/compenserende maatregel
- T.b.v. soorten/soortgroepen
- Verantwoordelijke
- Werkinstructies
- Uitvoerders: medewerkers/aannemers
- Periode uitvoering
- Gehanteerde werkmethode(n)
- Afwijkingen
- Aangetroffen beschermde soorten (*bij toeval*)

Indicator 4.3

De volgens de gedragscode uitgevoerde mitigerende en/of compenserende maatregelen dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Bij het werken met de gedragscode in de praktijk kunnen zich desondanks knelpunten voordoen ten aanzien van de te beschermen soorten in de terreinen waar volgens de gedragscode wordt gewerkt. Meldingen hierover van uitvoerders en anderen dienen te worden gedocumenteerd volgens een uniform format door de organisatie die met de gedragscode werkt. In het format dient in ieder geval te worden opgenomen:

- Aard van de melding
- Betroffen te beschermen soort(en)
- Naam melder (persoon en eventueel organisatie)
- Ondernomen actie (incl. terugmelding)

Indicator 4.4

Meldingen ten gevolge van onderkende knelpunten na het werken met de gedragscode dienen volgens een uniform format te worden gedocumenteerd.

Figuur 2 geeft als voorbeeld van uniforme manier van verslaglegging de checklist zorgvuldig bosbeheer behorend bij de gelijknamige gedragscode.

**CHECKLIST
ZORGVULDIG BOSBEHEER**

Deze checklist wordt ongeveer een week vóór aanvang werkzaamheden door de bosbezitter ingevuld en ondertekend. Ook de aannemer ondertekent als blijkt van ontvangst, kennisname en akkoord. De checklist wordt in tweevoud opgemaakt; bosbezitter en aannemer behouden elk een getekend exemplaar.

Aantal locaties van nesten of voorkomen, gemarkeerd door bosbezitter

	Gemarkeerd op kaart	Aangewezen en gemarkeerd in het terrein
• Elementen die werden gespoord en ontzien:		
• Horstbomen en nestkasten van roefvogels		
• Bomen met holen, spleten, rotinggaten		
• Nesten van lokomsvogels		
• Mierstroken		
• Dassenburchten		
• Jansverbeebomen		
• Broedgevalen van vogels van de Rode lijst 2004:		
• Druifhals		
• Gekroond vliegenvanger		
• Groene Spucht		
• Kraai		
• Krommebeekrupsper		
• Marleop		
• Nachtegaal		
• Nachtwalrus		
• Raaf		
• Ransuil		
• Spreevogel		
• Wielewaal		
• Zomertroost		
• Broedgevalen van vogels van Bijlage 1 Vogelrichtlijn:		
• Boomleeuwink		
• Middelen Borne Spucht		
• Oehoe		
• Rode Wouw		
• Rugsponsal		
• Slachtwalk		
• Wespandief		
• Zwarte Spucht		

Ander plant- of diersoort of elementen die bescherming behoeven (aan te geven door bosbezitter, op basis van specifieke omstandigheden ter plekke, b.v. bosranden):

	Gemarkeerd op kaart	Aangewezen en gemarkeerd in het terrein
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		
•		

AFSPRAKEN ALS BEDOELD IN PUNT 6 VAN DE GEDRAGSCODE:

BOSBEZITTER: _____ AANNEMER: _____

Datum _____ Datum _____

Plaats _____ Plaats _____

Handtekening _____ Handtekening _____

De checklist, op deze en vorige pagina afgedrukt, is slechts een voorbeeld. Voor praktisch gebruik kunt de checklist op A4-formaat downloaden van de website: www.bosschap.nl.

Figuur 2. Checklist zorgvuldig bosbeheer borende bij de gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

3.6 Evaluatie gedragscode

Het is van belang dat de gebruikers en/of de indiener van een gedragscode na verloop van een zekere tijd het werken met de gedragscode evalueert. Hierbij is vanuit een ecologisch perspectief vooral de vraag relevant of de voorgeschreven mitigerende (compenserende) maatregelen het gewenste effect hebben gehad. Het is wenselijk de evaluatie periodiek uit te voeren, bijvoorbeeld elke 5 tot 10 jaar. Dit leidt tot criterium 5:

Criterium 5: De gedragscode kent een evaluatiemoment. Deze periode dient te zijn afgestemd op de populatiedynamiek van de soorten en de te verwachten voortschrijdende inzichten in de bescherming van de soorten.

Om bovenstaande evaluatie goed uit te kunnen voeren is de volgende informatie gewenst:

- Informatie over de ontwikkeling van de relevante te beschermen soorten in de betreffende terreinen. Deze is beschikbaar uit de uitgevoerde monitoringen.

- Informatie over de uitgevoerde mitigerende (en compenserende) maatregelen); zie indicator 4.3;
- Informatie over de opgetreden knelpunten; zie indicator 4.4.

Dit leidt tot indicator 5.1:

Indicator 5.1: Ieder gedragscode dient bij de evaluatie op doeltreffendheid te worden getoetst/gemonitord. Dit kan het beste door een onafhankelijke organisatie worden uitgevoerd.

In de gedragscode dient een verbeterprocedure te zijn opgenomen. Dat wil zeggen dat indien uit de evaluatie van de gedragscode blijkt dat er onvolkomenheden zijn in de effectiviteit van de gedragscode, dat de mitigerende en compenserende maatregelen stuk voor stuk worden nagelopen en waar nodig worden aangepast. Een zodanige verbeterprocedure moet ook worden opgestart indien er structureel meldingen binnenkomen over opgetreden schade aan te beschermen soorten bij het werken met de gedragscode.

Dit leidt tot indicator 5.2:

Indicator 5.2

In de gedragscode is een verbeterprocedure opgenomen die wordt gevolgd indien uit de evaluatie of uit meldingen van gebruikers van de gedragscode dat de voorgeschreven mitigerende (en compenserende) maatregelen niet het beoogde effect bereiken op de gunstige staat van instandhouding van te beschermen soorten.

Naast de resultaten uit een onderzoek zullen er ook reacties zijn van de gebruikers in het veld en derden. Dit leidt vaak tot waardevolle praktijk informatie die centraal verzameld zou moeten worden. Tevens vergroot dat het draagvlak onder de gebruikers. Het vastleggen van deze gegevens is van belang bij de evaluatie van de gedragscode. Dit leidt tot indicator 5.3:

Indicator 5.3

Er bestaat een centraal contactorgaan (bijvoorbeeld bij de aanvrager of bij de gebruikers van de gedragscode) waar opgetreden afwijkingen, problemen en klachten bij het werken met de gedragscode worden vastgelegd. Deze informatie wordt gebruikt bij de evaluatie van de gedragscode.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

1. In de praktijk is de diversiteit van gedragscodes die ingediend zijn bij LNV of waarvan de indiening wordt voorbereid groot. In de toekomst kan deze diversiteit nog toenemen.
2. Het is lastig ecologische toetsingscriteria te ontwikkelen die kunnen worden toegepast bij de in het vorige punt geconstateerde diversiteit.
3. Om de duurzame instandhouding van te beschermen soorten te kunnen garanderen zijn vijf criteria van belang:
 - **Duurzame instandhouding van populaties:** met de gedragscode wordt voldoende invulling gegeven aan de duurzame instandhouding van populaties van te beschermen soorten;
 - **Inventarisatie:** de gedragscode bevat goede handvatten en voorschriften om te komen tot een betrouwbaar beeld over de aanwezigheid van te beschermen soorten;
 - **Mitigatie en compensatie:** met de gedragscode (of het beheerplan) is voldoende invulling gegeven aan de begrippen mitigatie en/of compensatie van mogelijke ‘schade’;
 - **Documentatie:** de toepassing van de gedragscode dient goed te worden gedocumenteerd;
 - **Evaluatie:** de gedragscode kent een evaluatieprocedure. Deze periode dient te zijn afgestemd op de populatiedynamiek van de soorten en de te verwachten voortschrijdende inzichten in de bescherming van de soorten.
4. Indien niet uit beschikbare literatuur, beschikbare ecologische kennis, soortprotocollen of uitgevoerd onderzoek duidelijk is dat de in de gedragscode opgenomen mitigerende en compenserende maatregelen adequaat zijn, is het wenselijk om de in de gedragscode voorgestelde werkwijze te toetsen door een onafhankelijk ecologisch deskundige.
5. Om nadelige effecten op te beschermen soorten te voorkomen voorzien gedragscodes in mitigerende en/of compenserende maatregelen. Hierbij zal het in de praktijk in de meeste gevallen gaan om mitigerende maatregelen. Echter, in het bijzonder bij ruimtelijke inrichting en ontwikkeling zijn compenserende maatregelen goed denkbaar.

4.2 Aanbevelingen

1. Het verdient aanbeveling om kennis over de te beschermen soorten te bundelen in soortprotocollen. De soortprotocollen kunnen behulpzaam zijn bij het opstellen van de gedragscodes. Dit geldt vooral voor het bepalen van de mitigerende en/of compenserende maatregelen. LNV kan de soortprotocollen gebruiken bij de toetsing van ingediende gedragscodes. Momenteel wordt door de directie Kennis van LNV gewerkt aan een ‘Veldgids habitatrictlijnen streng

beschermde soorten'. Het verdient aanbeveling om informatie over de gevoeligheid van de soorten voor schade, verontrusting e.d. in deze veldgids op te nemen en breed te verspreiden in de 'praktijk'.

2. Het valt te verwachten dat zodra LNV een besluit heeft genomen over toetsingscriteria van gedragscodes, dat het bekend worden van deze toetsingscriteria zal worden gebruikt door opstellers van gedragscodes. Vermoedelijk zal dit leiden tot een afname van de diversiteit van ingediende gedragscodes, en zal dit op termijn de ecologische toetsing vereenvoudigen. Het verdient aanbeveling dat LNV op korte termijn hierover naar buiten treedt zodat organisaties die momenteel een gedragscode voorbereiden hiermee rekening kunnen houden. Een goede mogelijkheid hiertoe is het organiseren van een studiedag.
3. Het verdient aanbeveling om ontbrekende informatie over de goede staat van instandhouding van te beschermen soorten (stabiliteit verspreidingsgebied; populatiegrootte en -opbouw; stabiliteit van leefgebied; levensvatbaarheid van de soort op lange termijn; zie paragraaf 2.3) te verzamelen en waar mogelijk aan te vullen.
4. Voor het creëren van voldoende draagvlak verdient het aanbeveling om de soortprotocollen zoveel mogelijk samen met de PGO's te ontwikkelen.
5. Bij de gedragscode Zorgvuldig bosbeheer is alvorens goedkeuring een toets in de praktijk uitgevoerd. Deze toets heeft geleid tot enkele aanpassingen van de gedragscode. Het verdient aanbeveling om ook bij andere gedragscodes een dergelijke toets uit te voeren. Een andere mogelijkheid is om op niet te lange termijn na het invoeren van de gedragscode een eerste evaluatie uit te voeren (bijv. na 1 of 2 jaar). De evaluatie kan worden opgenomen in de goed te keuren gedragscode.

Literatuur

Henkens, R.J.H.G, R.G.M. Kwak & H. van Blitterswijk, 2004. *Gedragscode zorgvuldig bosbeheer in de praktijk: evaluatie en optimalisatie*. Alterra-rapport 1036, Alterra, Wageningen.

Jager, T.D. & A. van Beek, 2005. *Gedragscode Recreatie Flora- en Faunawet*. Arcadis, Den Bosch.

LNV, 2005. *Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten!* Ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

Logeman, D. & R. Kleijberg, 2005. *Gedragscode Flora- en Faunawet voor waterschappen; werkdocument*. Stowa-rapport 2005/w01. Stowa, Utrecht.

Vogelbescherming Nederland & het Bosschap, 2004. *Gedragscode zorgvuldig bosbeheer 2005-2010*. Vogelbescherming, Bosschap, Zeist.

Mondelinge mededelingen:

Joop, P. 2005 (12 oktober 2005)

Bijlage 1 Deelnemers workshop ecologische criteria gedragscodes flora- en faunawet 7 september 2005 te Ede

FLORON	<i>Baudewijn Ode</i>
Vlinderstichting	<i>Theo Verstrael</i>
Vogelbescherming Nederland	<i>Marc Argeloo</i>
VZZ	<i>Herman Limpens</i>
SOVON	<i>Rob Vogel</i>
NEV	<i>Henk Siepel</i>
De Landschappen	<i>Ton Roozen</i>
Rijkswaterstaat (DWW)	<i>Annette Piepers</i>
Alterra	<i>Rene Henkens</i>
Alterra	<i>Rob van Apeldoorn</i>
Alterra	<i>Joop Spijker</i>
Min. van LNV, DN	<i>Wendy Beekelaar</i>
Min. van LNV, DR	<i>Bea Kluivingh</i>
Min. van LNV, DR	<i>Jeroen Ostendorf</i>
Min. van LNV, AID	<i>Leonie van der Voort</i>
EC-LNV	<i>Piet Joop</i>
Min. van LNV, DN	<i>Jan van Spaandonk</i>
Min. van LNV, West	<i>Paul Kelderman</i>
DLG-W	<i>Kasper Spaan</i>
Waterschap Veluwe	<i>Peter van Beers</i>

Bijlage 2 Algemene soorten, overige soorten en sterk bedreigde soorten zoals vermeld in de AMvB art. 75 Flora- en faunawet en de soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn

Tabel 1. Algemene soorten.

Zoogdieren

aardmuis *Microtus agrestis*
bosmuis *Apodemus sylvaticus*
dwergmuis *Micromys minutus*
bunzing *Mustela putorius*
dwergspitsmuis *Sorex minutus*
egel *Erinaceus europeus*
gewone bosspitsmuis *Sorex araneus*
haas *Lepus europeus*
hermelijn *Mustela erminea*
huisspitsmuis *Crocidura russula*
konijn *Oryctolagus cuniculus*
mol *Talpa europea*
ondergrondse woelmuis *Pitymys subterraneus*
ree *Capreolus capreolus*
rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus*
tweekleurige bosspitsmuis *Sorex coronatus*
veldmuis *Microtus arvalis*
vos *Vulpes vulpes*
wezel *Mustela nivalis*
woelrat *Arvicola terrestris*

Reptielen en amfibieën

bruine kikker *Rana temporaria*
gewone pad *Bufo bufo*
middelste groene kikker *Rana esculenta*
kleine watersalamander *Triturus vulgaris*
meerkikker *Rana ridibunda*

Tabel 2. Overige soorten.

Zoogdieren

damhert *Dama dama*
edelhert *Cervus elaphus*
eekhoorn *Sciurus vulgaris*
grijze zeehond *Halichoerus grypus*
grote bosmuis *Apodemus flavicollis*
steenmarter *Martes foina*
Wild zwijn *Sus scrofa*

Reptielen en amfibieën

alpenwatersalamander *Triturus alpestris*
levendbarende hagedis *Lacerta vivipara*

Mieren

behaarde rode bosmier *Formica rufa*
kale rode bosmier *Formica polyctena*
stronkmier *Formica truncorum*
zwartrugbosmier *Formica pratensis*

Slakken

wijngaardslak *Helix pomatia*

Vaatplanten

aardaker *Lathyrus tuberosus*
akkerklokje *Campanula rapunculoides*
brede wespenorchis *Epipactis helleborine*
breed klokje *Campanula latifolia*
dotterbloem* *Caltha palustris*
gewone vogelmelk *Ornithogalum umbellatum*
grasklokje *Campanula rotundifolia*
grote kaardenbol *Dipsacus fullonum*
kleine maagdenpalm *Vinca minor*
knikkende vogelmelk *Ornithogalum nutans*
koningsvaren *Osmunda regalis*
slanke sleutelbloem *Primula elatior*
zwanebloem *Butomus umbellatus*
**m.u.v. spindotterbloem*

Dagvlinders

moerasparelmoervlinder *Euphydryas aurinia*
vals heideblauwtje *Lycaeides idas*

Vissen

bermpje *Noemacheilus barbatulus*
kleine modderkruiper *Cobitis taenia*
meerval *Silurus glanis*
rivierdonderpad *Cottus gobio*

Vaatplanten

aangebrande orchis *Orchis ustulata*
aapjesorchis *Orchis simia*
beenbreek *Narthecium ossifragum*
bergklokje *Campanula rhomboidalis*
bergnachtorchis *Platanthera chlorantha*
bijenorchis *Ophrys apifera*
blaasvaren *Cystopteris fragilis*
blauwe zeedistel *Eryngium maritimum*
bleek bosvogeltje *Cephalanthera damasonium*
bokkenorchis *Himantoglossum hircinum*
brede orchis *Dactylorhiza majalis majalis*
bruinrode wespenorchis *Epipactis atrorubens*
daslook *Allium ursinum*
dennenorchis *Goodyera repens*
duitse gentiaan *Gentianella germanica*
franjegentiaan *Gentianella ciliata*
geelgroene wespenorchis *Epipactis muelleri*
gele helmbloem *Pseudofumaria lutea*
gevlekte orchis *Dactylorhiza maculata*
groene nachtorchis *Coeloglossum viride*
groensteel *Asplenium viride*
grote keverorchis *Listera ovata*
grote muggenorchis *Gymnadenia conopsea*
gulden sleutelbloem *Primula veris*
harlekijn *Orchis morio*
herfstschroeforchis *Spiranthes spiralis*
hondskruid *Anacamptis pyramidalis*
honingorchis *Herminium monorchis*
jeneverbes *Juniperus communis*
klein glaskruid *Parietaria judaica*
kleine keverorchis *Listera cordata*
kleine zonnedaauw *Drosera intermedia*
klokjesgentiaan *Gentiana pneumonanthe*
kluwenklokje *Campanula glomerata*
koraalwortel *Corallorhiza trifida*
kruisbladgentiaan *Gentiana cruciata*
lange ereprijs *Veronica longifolia*
lange zonnedaauw *Drosera anglica*
mannotjesorchis *Orchis mascula*
maretak *Viscum album*
moeraswespenorchis *Epipactis palustris*
muurbloem *Erysimum cheiri*
parnassia *Parnassia palustris*
pijlscheefkelk *Arabis hirsuta sagittata*
poppenorchis *Aceras anthropophorum*
prachtklokje *Campanula persicifolia*
purperorchis *Orchis purpurea*
rapunzelklokje *Campanula rapunculus*

rechte driehoeksvaren *Gymnocarpium robertianum*
rietorchis *Dactylorhiza majalis*
praetermissa
ronde zonnedaauw *Drosera rotundifolia*
rood bosvogeltje *Cephalanthera rubra*
ruig klokje *Campanula trachelium*
schubvaren *Ceterach officinarum*
slanke gentiaan *Gentianella amarella*
soldaatje *Orchis militaris*
spaanse ruiter *Cirsium dissectum*
steenanker *Dianthus deltoides*
steenbreekvaren *Asplenium trichomanes*
stengelloze sleutelbloem *Primula vulgaris*
stengelomvattend havikskruid *Hieracium amplexicaule*
stijf hardgras *Catapodium rigidum*
tongvaren *Asplenium scolopendrium*
valkruid *Arnica montana*
veenmosorchis *Hammarbya paludosa*
veldgentiaan *Gentianella campestris*
veldsalie *Salvia pratensis*
vleeskleurige orchis *Dactylorhiza incarnata*
vliegenorchis *Ophrys insectifera*
vogelnestje *Neottia nidus-avis*
voorjaarsadonis *Adonis vernalis*
wantsenorchis *Orchis coriophora*
waterdrieblad *Menyanthes trifoliata*
weideklokje *Campanula patula*
welriekende nachtorchis *Platanthera bifolia*
wilde gagel *Myrica gale*
wilde herfsttijloos *Colchicum autumnale*
wilde kievitbloem *Fritillaria meleagris*
wilde marjolein *Origanum vulgare*
wit bosvogeltje *Cephalanthera longifolia*
witte muggenorchis *Pseudorchis albida*
zinkviooltje *Viola lutea calaminaria*
zomerklokje *Leucojum aestivum*
zwartsteel *Asplenium adiantum-nigrum*

Kevers

vliegend hert *Lucanus cervus*

Kreeftachtigen

rivierkreeft *Astacus astacus*

Tabel 3. Soorten bijlage 1 AMvB/bijlage IV HR.

Bijlage 1 AMvB

Zoogdieren

das Meles meles
boomarter Martes martes
eikelmuis Eliomys quercinus
gewone zeehond Phoca vitulina
veldspitsmuis Crocidura leucodon
waterspitsmuis Neomys fodiens

Reptielen en amfibieën

adder Vipera berus
hazelworm Anguis fragilis
ringslang Natrix natrix
vinpootsalamander Triturus helveticus
vuursalamander Salamandra salamandra

Vissen

beekprik Lampetra planeri
bittervoorn Rhodeus cericeus
elrits Phoxinus phoxinus
gestippelde alver Alburnoides bipunctatus
grote modderkruiper Misgurnus fossilis
rivierprik Lampetra fluviatilis

Dagvlinders

bruin dikkopje Erynnis tages
dwergblauwtje Cupido minimus
dwergdikkopje Thymelicus acteon
groot geaderd witje Aporia crataegi
grote ijsvogelvlinder Limenitis populi
heideblauwtje Plebejus argus
iepepage Strymonidia w-album
kalkgraslanddikkopje Spialia sertorius
keizersmantel Argynnis paphia
klaverblauwtje Cyaniris semiargus
purperstrepparelmoervlinder Brenthis ino
rode vuurvlinder Palaeochrysopehanus
hippotoe
rouwmantel Nymphalis antiopa
tweekleurig hooibeestje Coenonympha arcania
veenbesparelmoervlinder Bolia aquilonais
veenhooibeestje Coenonympha tullia
veldparelmoervlinder Melitaea cinxia
woudparelmoervlinder Melitaea diamina
zilervlek Clossiana ephrosyne

Vaatplanten

groot zeegras Zostera marina

Bijlage IV HR

Zoogdieren

baardvleermuis Myotis mystacinus
bechstein's vleermuis Myotis bechsteinii
bever Castor fiber
bosvleermuis Nyctalus leisleri
brandt's vleermuis Myotis brandtii
bruinvis Phocoena phocoena
euraziatische lynx Lynx lynx
franjestaat Myotis nattereri
gewone dolfin Delphinus delphis
gewone dwergvleermuis Pipistrellus pipistrellus
gewone grootoorvleermuis Plecotus auritus
grijze grootoorvleermuis Plecotus austriacus
grote hoefijzerneus Rhinolophus ferrumequinum
hamster Cricetus cricetus
hazelmuis Muscardinus avellanarius
ingekorven vleermuis Myotis emarginatus
kleine dwergvleermuis Pipistrellus pygmaeus
kleine hoefijzerneus Rhinolophus hipposideros
laatvlieger Eptesicus serotinus
meervleermuis Myotis dasycneme
mopsvleermuis Barbastella barbastellus
nathusius' dwergvleermuis Pipistrellus nathusii
noordse woelmuis Microtus oeconomus
otter Lutra lutra
rosse vleermuis Nyctalus noctula
tuimelaar Tursiops truncatus
tweekleurige vleermuis Vespertilio murinus
vale vleermuis Myotis myotis
watervleermuis Myotis daubentonii
wilde kat Felis silvestris
witflankdolfijn Lagenorhynchus acutus
witsnuitdolfijn Lagenorhynchus albirostris

Reptielen en amfibieën

boomkikker Hyla arborea
geelbuikvuurpad Bombina variegata
gladde slang Coronella austriacus
heikikker Rana arvalis
kamsalamander Triturus cristatus
knoflookpad Pelobates fuscus
muurhagedis Podarcis muralis
poelkikker Rana lessonae
rugstreppad Bufo calamita
vroedmeesterpad Alytes obstetricans
zandhagedis Lacerta agilis

Dagvlinders

donker pimpernelblauwtje *Maculinea*
nausithous
grote vuurvinder *Lycaena dispar*
pimpernelblauwtje *Maculinea teleius*
tijtblauwtje *Maculinea arion*
zilverstreephoibeestje *Coenonympha hero*

Libellen

bronslibel *Oxygastra curtisii*
gaffellibel *Ophiogomphus cecilia*
gevlekte witsnuitlibel *Leucorrhinia pectoralis*
groene glazenmaker *Aeshna viridis*
noordse winterjuffer *Sympecma paedisca*
oostelijke witsnuitlibel *Leucorrhinia albifrons*
rivierrombout *Stylurus flavipes*
sierlijke witsnuitlibel *Leucorrhinia caudalis*

Vissen

houting *Conegonus oxyrrhynchus*
steur *Acipenser sturio*

Vaatplanten

drijvende waterweegbree *Luronium natans*
groenknolorchis *Liparis loeselii*
kruipend moerasscherm *Apium repens*
zomerschroeforchis *Spiranthes aestivalis*

Kevers

brede geelrandwaterroofkever *Dytiscus*
latissimus
gestreepte waterroofkever *Graphoderus*
bilineatus
heldenbok *Cerambyx cerdo*
juchtleerkever *Osmoderma eremita*

Tweekleppigen

bataafse stroommossel *Unio crassus*

Bijlage 3 Overzicht van vormen van bestendig beheer, onderhoud en ruimtelijke ingrepen en verboden handelingen op grond van Flora- en faunawet

*) Legenda kolom handelingen en begrippen 0 t/m 6 uit Flora- en faunawet (met artikelnummer en tekst), waar in de gedragscode rekening mee dient te worden gehouden.

- 0 Zorgplicht (art. 2 lid 1: eenieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving.)
- 1 Mbt planten: plukken, verzamelen, snijden, uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen, verwijderen (art.8: het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.)
- 2 Mbt dieren: doden, verwonden, vangen, bemachtigen, opsporen (art. 9: het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.)
- 3 Mbt opzettelijk verontrusten (art.10: het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.)
- 4 Nesten/holen/voortplantingsplaats/vaste rust-verblijfplaats beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen, verstoren (art. 11: het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- en verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.)
- 5 Eieren zoeken, rapen, wegnemen, beschadigen, vernielen (art. 12: het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.)
- 6 Uitzetten dieren en uitzaaien planten (art. 14: tekst niet opgenomen). NB: *Voor deze activiteiten kan **geen** vrijstelling worden verkregen met behulp van een goedgekeurde gedragscode!*

Handelingen en begrippen 0 t/m 6 uit de Flora- en faunawet, waar in de gedragscode rekening mee dient te worden gehouden.*)							beheermaatregelen						
							Gras	Water, oevers	Bos, bosschages	Heide	Zandverstuiving	Riet, moeras	
0			3				Voorbereiden van werkzaamheden	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Maaien, klepelen, afvoeren maaisel	x	x		x		
0	1	2	3	4	5		Begrazen/beweiden	x	x	x	x		x
0	1	2	3	4	5		Frezen	x	x				
0							Zwerfvuil verzamelen en verwijderen	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Schonen watergang		x				x
0	1	2	3	4	5		Baggeren		x				
0	1	2	3	4	5		Aanbrengen beschoeiing		x				
0	1	2	3	4	5		Plaggen				x		
0	1	2	3	4	5		Branden				x		
0	1	2	3	4	5		Riet snijden						x
0	1	2	3	4	5		Vellen, hakken, dunnen, uitslepen			x			
0			3				Ringen boom						
0	1	2	3	4	5		Snoeien, versnipperen			x			
0	1	2	3	4			Stobbefrezen			x			
0		2	3	4			Bladruimen	x		x			
0	1		3	4	5	6	Planten			x			
0	1		3	4	5	6	Zaaien	x		x			
0	1	2	3	4		6	Boom verplanten			x			
0	1	2	3	4	5		Bodem bewerken			x			
0	1	2	3	4	5		Graven	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Onkruidbestrijding	x	x	x			x
0			3	4			Onderhoud verhardingen						
0	1		3				Gladheidsbestrijding	x	x				
0	1	2		4	5		Dagelijks peilbeheer		x				x
0	1	2	3	4	5		Bemesten	x		x			
							Gebruiksvormen bestendig gebruik						
0	1	2	3	4	5		Evenementen (geluid; activiteit; toeschouwers)	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Militaire oefening	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Recreatief gebruik	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4	5		Infrastructureel gebruik						
0		2	3	4	5		Visserij/jacht						
0	1			4		6	Introductie (nieuwe) soorten						
							Ruimtelijke inrichting, nieuwe werken						
0		2	3	4	5		Voorbereiden van werkzaamheden	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4			Verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden	x	x	x	x	x	x
0		2	3	4	5		Sloop van kunstwerken, gebouwen	x	x	x	x	x	x
0		2	3	4	5		Bouwactiviteiten	x	x	x	x	x	x
0	1	2	3	4			Afdammen, dempen of vergraven van wateren	x	x	x	x	x	x

Bijlage 4 Soortgroepen en gebiedsfuncties i.r.t. gedragscodes

Bijgaande tabel geeft de functies weer die te beheren/gebruiken gebieden kunnen hebben voor de verschillende soortgroepen. Gearceerde cellen geven situaties weer waarbij een effect op populaties zeer aannemelijk is. Tekst in de cellen is louter bedoeld als voorbeeld.

		Functies die een gebied kan hebben voor bepaalde soortgroepen													
		Dagelijks				Seizoen									
		Foerageren		Rusten/slapen		Overwintering		Balts/bront		Voortplanting		Trekken		Ruien	
Soortgroep	Solitair	Groeps-gewijs	Solitair	Groeps-gewijs	Solita-ir	Groepsge-wijs	Solita-ir	Groeps-gewijs	Solitair	Groepsge-wijs	Solita-ir	Groeps-gewijs	Solitair	Groeps-gewijs	
Vaatplanten									Standplaats, zaadzetting						
Vogels		Aalscholvers, wadvogels		HVP wadvogels		Ganzen		eenden	Nest	Kolonie				Grauwe ganzen, Futen	
Zoogdieren				ligplaats zeehonden		winterslaap vleermuis		Edel-herten	Hol	Vleermuis-kolonie					
Amfibieën									Poel, sloot			Padden-trek			
Reptielen			Zonnige, zandige plek												
Vissen										Paaiplaats	stekelbaars				
Dagvlinders		Waardplant rups, nectar													
Mieren											Mieren-hoop				
Overig	Kevers														
	Slakken	Plant							Plant						
	Twee-keppigen														

Bijlage 5 Niet uitgewerkt voorbeeld van een soortprotocol voor de das

Soortprotocol vb DAS

(niet alle punten zijn volledig uitgewerkt)

Wat zou er in moeten staan om relevant te zijn voor de Flora- en faunawet?

- 1- wanneer inventariseer je de soort en welke methode(n) zijn bruikbaar
meest gebruikelijke is: enkele (minimaal 3) bezoeken aan de burchten in een gebied in de periode mei-juli. Indien alleen aan/afwezigheid nodig is (bijvoorbeeld in relatie tot een quick-scan) kan worden volstaan met in de bewuste periode een bezoek aan de burchten en letten op zaken die op bewoning wijzen.
- 2- wat is de status van de soort: waar ligt het verspreidingsgebied (in welke provincies) en hoe is dat opgebouwd: 1 lokale populatie op de Utrechtse Heuvelrug, enkele losse lokale populaties in Gaasterland en bij Staphorst en enkele aaneengesloten regionale populaties op de Veluwe, Zuid- Limburg (grensoverschrijdend), Midden Limburg etc.
- 3- in welke typen habitat komt de soort voor wat is hun functie (voedsel habitat: wormenrijk grasland, gemengd bos); belangrijke burchtlocaties op de volgende typen gronden....,.... en ... en in bosranden. Aantasting/verontrusting burchten met voortplanting ernstiger dan bijburchten.
- 4- gemiddelde grootte territorium (range aangeven)
- 5- voor welke vormen van activiteiten/werkzaamheden is de soort gevoelig (erg, matig, nauwelijks)
- 6- in welke typen habitats is het zinnig te compenseren en hoe doe je dat dan
- 7- aangeven welke gebieden een functie vervullen als verbinding tussen populaties

Bijlage 6 Onderbouwing van criterium 1 t.b.v. de gedragscode zorgvuldig bosbeheer

Bron: Henkens et al. 2004.

Het areaal verstoord bos als gevolg van boswerkzaamheden in de zomerperiode

De duurzame instandhouding van populaties flora en fauna kan in het gedrang komen door schade die wordt toegebracht bij de uitvoering van boswerkzaamheden. Het betreft dan de kans op verstoring van broedgevallen, verblijf- of groeiplaatsen. Om een beeld te schetsen van het effect van de boswerkzaamheden op de instandhoudingsdoelstelling van soorten dient allereerst een kwantitatief beeld te worden verkregen van de boswerkzaamheden zoals dat vóór de gedragscode het geval was. Daarvoor dient een antwoord te worden verkregen op de volgende vragen:

- Wat was de frequentie van de boswerkzaamheden dunnen/kappen voor naaldbos/populierenbos?
- Wat was het totaal aan naaldbos/populierenbos in Nederland?
- Wat was het jaarlijkse oppervlak waarover de boswerkzaamheden plaatsvonden?

Met dit inzicht kan een beeld worden verkregen van het totale "verstoorde" areaal aan broedbiotoop naald- en populierenbos. Deze gegevens geven een globale indruk van de potentiële omvang van het effect van de werkzaamheden op (algemene) broedvogels.

De dunningen in het gehele Nederlandse bos (dus inclusief loof en gemengd) vinden eens in de 5-7 jaar plaats. Het aandeel eindkap is in naaldbos verwaarloosbaar, terwijl in populierenbos relatief vaak eindkap plaatsvindt. Het meeste hout komt uit dunningen. Het areaal naaldbos/populierenbos waar men volgens de gedragscode aan het werk kan wordt geschat op maximaal 40% van het totale Nederlandse bosareaal (totale areaal: 360.000; bron Meetnet Functievervulling Bos). Het jaarlijks oppervlak is dus te berekenen aan de hand van frequentie en totale oppervlak. In de zomerperiode wordt relatief minder gewerkt in de bossen. Het aandeel wordt geschat op maximaal 40% (persoonlijke mededeling D. Nijland, Bosschap). Bij de berekening wordt uitgegaan van een zogenaamd worst case scenario:

- Er wordt vanuit gegaan dat het gehele broedseizoen door de boswerkzaamheden wordt verstoord, terwijl de feitelijke doorlooptijd van de boswerkzaamheden ongeveer 1 tot 4 weken bedraagt (van vellen t/m afvoeren);
- Voorts wordt uitgegaan van een dunning elke 5 jaar i.p.v. 7 jaar;
- Ook wordt ervan uitgegaan dat het gehele bosareaal wordt gedund, dit terwijl er in de zogenaamde natuurbossen in het geheel niet wordt gedund.

Hiervan uitgaande kan de volgende berekening worden gemaakt:

Van het totale areaal Nederlands bos van 360.000 ha werd jaarlijks 20% gedund:	$0,2 * 360.000 = 72.000$ ha bos jaarlijks gedund.
Van dat bos bestond gemiddeld ca. 40% uit ongemengd naald-/ populierenbos:	$0,40 * 72.000 = 28.800$ ha ongemengd naald- en populierenbos jaarlijks gedund.
Daarvan werd 40% gedund gedurende de zomerperiode:	$0,40 * 28.800 = 11.520$ ha naald- en populierenbos jaarlijks gedund gedurende de zomerperiode.

Dit betekent dat er vóór de instelling van de gedragscode jaarlijks in 11.520 ha ongemengd naald- en populierenbos verstoring plaatsvond als gevolg van dunningen. Van het totale areaal aan naald- en populierenbos was dat jaarlijks dus ca. 8%.

Effect van boswerkzaamheden op de duurzame instandhouding van populaties

Stel dat in de situatie van een worst case scenario alle broedsels in een perceel met boswerkzaamheden verloren gaan, dan zou zoals becijferd in de vorige paragraaf, daarmee jaarlijks ook 8 % van de reproductieve capaciteit verloren gaan. Daarmee moet worden opgemerkt dat er in een worst case scenario geen rekening wordt gehouden met het feit dat:

- Volwassen vogels en uitgevlogen jongen het perceel waarin gedund wordt kunnen ontvluchten;
- Broedvogels waarvan het legsel verloren gaat zullen in een aantal gevallen een vervolgletsel beginnen buiten het perceel, of na stopzetting van de werkzaamheden binnen het perceel. Dit hangt af van de soort, van de tijd van het seizoen waarin de legsels verloren gaan en of nog voldoende geschikt habitat beschikbaar blijft. Vervolgletsels zijn vaak wel minder succesvol dan eerste legsels; vooral ten gevolge van het voortschrijden van het jaargetijde (bron: Meetnet nestkaarten SOVON/NEM).
- Soorten over het algemeen niet homogeen over een bosperceel zijn verdeeld, maar vaak geconcentreerd op bepaalde locaties kunnen voorkomen.

Tabel 1. Soorten met een sterke binding aan naaldbos, naaldbos met loofhout bijmenging en populierenbos.

	Naaldbos (ongemengd)	Naaldbos met loofhout (gemengd bos)	Populierenbos (ongemengd)
Nachtzwaluw	Hoofdmoot		
Ruigpootuil	Hoofdmoot		
Sperwer	Hoofdmoot		
Goudhaantje	Hoofdmoot	Beperkt deel	
Kruisbek	Hoofdmoot	Beperkt deel	
Kuifmees	Hoofdmoot	Beperkt deel	
Raaf	Hoofdmoot	Beperkt deel	
Sijs	Hoofdmoot	Beperkt deel	
Zwarte mees	Hoofdmoot	Ook belangrijk deel	
Vuurgoudhaantje	Beperkt deel	Hoofdmoot	
Andere roofvogels	Beperkt deel	Beperkt deel	
Gekraagde roodstaart	Beperkt deel	Beperkt deel	
Kortsnavelboomkruiper	Beperkt deel	Beperkt deel	
Wielewaal			Belangrijk
Zwarte wouw			Belangrijk
toelichting:	<i>hoofdmoot:</i>	vrijwel de gehele broedpopulatie broedt in dit bostype	
	<i>belangrijk:</i>	soort broedt veel in dit bostype	
	<i>beperkt deel:</i>	hooguit 20% van de broedpopulatie broedt in dit bostype	

Strikt genomen geldt de worst case situatie van 8% alleen voor die soorten die uitsluitend in ongemengd populierenbos of naaldbos nestelen. Dat zijn immers de bostypen waarin volgens de gedragscode zomerdunningen zouden mogen plaatsvinden. Tabel 1 geeft echter aan dat er geen vogelsoorten zijn die uitsluitend in populierenbos broeden, terwijl er slechts een beperkt aantal soorten zijn waarvan de hoofdmoot in naaldbos broedt. Dat betekent dat het effect op de reproductie zelfs in een worst case scenario slechts voor een beperkt aantal soorten een drukkend effect van maximaal 8% zal hebben. Veelal zal het effect hooguit enkele procenten kunnen bedragen. Daarmee wordt het onwaarschijnlijk dat zomerdunningen de duurzame instandhouding van populaties algemene broedvogels op landelijke schaal in gevaar brengen.

Op lokaal populatieniveau kan de situatie ernstiger zijn, vooral wanneer het bosaanbod minder gevarieerd is (Flevoland → populierenbossen en Veluwe → naaldbossen). Ook bij soorten die in lage dichtheden broeden (bijv. roofvogels en uilen) of bij zeldzame soorten, kan een relatief belangrijk deel van een lokale populatie nadelig worden beïnvloed. Bij soorten waarbij de reproductie maar net voldoende is om de sterfte te compenseren kan het effect op lokaal populatieniveau wel degelijk zijn doorwerking hebben op landelijk populatieniveau. Denk bijvoorbeeld aan soorten als raaf en nachtzwaluw die aanwijzingssoort zijn op grond van de Vogelrichtlijn (dit speelt vooral in de Vogelrichtlijngebieden Veluwe, Sallandse Heuvelrug, Brabantse Wal en Meinweg). Maar ook voor andere soorten dan vogels kan een dergelijk redenering worden gevolgd.

Bij soorten die op Europese of nationale schaal in hun voortbestaan worden bedreigd dient dan ook elk verlies van reproductieve output naar mogelijkheid te worden vermeden.

Bijlage 7 Beslisboom t.b.v. inventarisaties (criterium 2) i.h.k.v. de gedragscode zorgvuldig bosbeheer Bron: Henkens et al. 2004

Beslisboom t.a.v bronnen onderzoek. De beslisboom doorloopt een aantal afwegingen die steeds tot twee situaties leiden (situatie A en de alternatieve situatie B). Indien situatie A van toepassing is wordt de volgende afweging doorlopen. Indien situatie B geldt dan leidt dit tot een conclusie met betrekking tot het uitvoeren van de zomervelling.

Afwegingen	Input	Situatie A		Situatie B	
Afweging 1: jaargetijde Zomervelling ja/nee	aard van de opstand	- populier of naaldhout - èn geen ander werk	≠	- overige opstanden - alternatief werk	NO GO
▼▼					
Afweging 2: globale inschatting van het risico Relevante soorten wel/niet aanwezig in de regio	aantal beschermde soorten Natuur- loket	- km-hok(ken) bevatten relevante soorten - onderzoek onvolledig	≠	- km-hok(ken) bevatten geen relevante soorten - onderzoek volledig	GO*
▼▼					
Afweging 3: inschatting lokaal risico Kans op relevante soorten in perceel groot/klein	- kansrijkeidskaart - info lokale werkgroepen (deskundigen)	- geschikt habitat voor relevante soorten aanwezig - territoria / nestplaatsen van relevante soorten in de afgelopen 5 jaar vastgesteld	≠	- ongeschikt habitat - nooit relevante soorten waargenomen (bij volledig onderzoek)	GO*
▼▼					
Afweging 4: vaststellen actuele betekenis voor relevante soorten Relevante soorten wel/niet aanwezig	kundig veldonderzoek	- territoria en/of nestplaatsen van relevante soorten gevonden	≠	- territoria en/of nestplaatsen niet aangetroffen	GO*
▼▼					
Afweging 5: aanpak zomer- velling op locatie toesnijden Wel/niet mogelijk	rapportage kundig veldonderzoek	- nestplaatsen of territoria zijn goed te ontzien	≠	- nestplaatsen of territoria zijn niet goed te ontzien	NO GO
GO*					

Toelichting:

▼▼ = ga naar volgende afweging

≠ = alternatieve situatie

GO* = zomervelling kan worden uitgevoerd (wel een check vlak voor aanvang (max 2 weken) van het werk in elk vak op actueel aanwezig soorten doen om problemen zo veel mogelijk te vermijden).

NO GO = van zomervelling af zien